

1976-07-29

OPHAVSMAND/NØGLEPERSON

Magnus Hedlund

FAKTA

Dokumenttype:

Udklip

Sprog:

Svensk

Omtalte personer:

Erik Satie

Arkivplacering:

HC arkiv Møn/HC Egne Tekster

DOKUMENTINDHOLD

Artikel om Erik Satie

TRANSSKRIFTION

Dagens nyheter torsd. 29.7.76 3

Erik Satie på papper

FOR NÅGRA ÅR sedan såg jag en stor utställning av Man Rays målningar, collage, fotografier och andra verk. Mestadels blev det glada igenkännanden, bilder och skulpturer som vandrat in i den moderna konstens historia och blivit dadaistiska och surrealistiska klassiker, många ganger reproducerade. Men i en trappa, lite undanskymt, hängde en rått ny malning av den då åttiårige konstnären. Den föreföll lite nonchalant målad, ett infall fåst på duk med vålberåknad slarvigbet, och den var lysande vacker. Ett stort gult påron fyllde upp duken, och bakom skymtade en blå himmel. Titeln lod: "Erik Saties påron."

Förmodligen kände utställningsarrangörerna inte till att Erik Satie en gång komponerat "Tre stycken i påronform" (de är egentligen sju, tror jag) och var kanske också okunniga om den andliga frändskap som rådde mellan den redan gamle kompositoren och den unge amerikanske målaren, nyligen anländ till Paris i tjugotalets början. Eller också tänkte de "bara en vits" och hängde generat undan malningen i en trapphall. Men det var verkligen Erik Saties påron.

Satie-våg

Det går just nu en Satie-våg genom Europa och USA. Det är ingen måktig flodvåg, den bar långsamt vuxit under flera år, men den är klart fornibar ånda långt ute i de unkna vattnen i Sveriges Radios P 3-kanal. Tiden, den svekfulla gamla horan, har mdjligen hunnit i kapp denne egensinnige kompositor, som dog 1925.

Exekutorernas skara växer, på gott och ont. Aldo Ciccolini heter den pianist som genom tråget och lyckosamt uttolkningsarbete - han har spelat in sex LP-skivor med all Saties pianomusik på - mer ån någon annan, John Cage kanske undantagen, hjälpt till att nyupptåcka Satie. Bortglomd har Satie inte varit, men det har stått mer om honom i konst- och litteraturhistoriska verk ån i musikhistoriska. Han har varit en kompositor man mer låst om ån lyssnat till.

Saties liv och verk stånde heller inte in så bra på gångbara kompositorsmyter. Att han hade varit cabarépianist på Chat Noir gjorde kanske inte så mycket. Vårre var att han vågade vara rolig, avsiktligt humoristisk, inte bara privat och i skrift, utan också i si na "seriösa" komposi-tioner. Och då var det lätt for dem som inte forstod eller gillade

hans musik att avfärda honom som en lustigkurre och skandalmakare, en excentriker i den musikhistoriska marginalen.

Många år de experter som nedlåtande hävdade att Saties musik inte är stor konst. Satie skulle ha ogillat nedlåtenheten men instämt i omdomet. Han tyckte, som ni och jag, att något mindre konst ofta är bra mycket bättre än stor.

Dessutom umgicks han med dadaisterna, dessa notoriska upptågsmakare, mån som Francis Picabia, Man Ray och Marcel Duchamp. Han var socialist, sedermera kommunist och politiskt aktiv i fororten Arceuil, där han bodde i ett litet rum ovanpå ett kafé. Unga musikaliska rabulister brukar så småningom inordna sig i leden, så inte Satie. Han inordnade sig aldrig, provokationen var hans livsluft.

Klotter på visitkort

Stedelijk Museum i Amsterdam, signifikativt nog ett konstmuseum, har fångat upp det okände Satie-intresset och anordnat en fin liten utställning, kallad "Satie på papper". Där visar man de fiesta av de visitkort som man fann i den monumentala oredan i Saties lilla rum efter hans död. Där hade han klottrat, mycket prydligt, små teckningar av "monstruosa basilikor", luftskepp och fullriggare, egenartade uppfinningar och annonser i stil med: "Stort gotiskt slott, gjutet, med ful och vanskaplig park. Uthus." Eller "Krigiska råskinn, horder av falska patrioter, plundrare, mordare & forrådare. Fruktansvärda rövarband." Där finns också många av hans brev. Satie polemiserade ofta med sina kritiker och anpassade sin polemik till kritikens art. Till en kritiker skrev han: "Min herre och dyre vän, ni är inte blott ett arsle, ni är ett arsle utan musik! Erik Satie." Det renderade honom ett åtal för årekränkning.

Musik for film

Man kan lyssna till musik i horlurar och man kan se den geniala filmen "Entr'acte" från 1924 med Saties musik, kanske den första musik gjord direkt för film. Regi av René Clair, manuskript av Francis Picabia och med aktorer som Satie själv, Man Ray, Duchamp och en stor del av Rolf de Marés svenska balettrupp. Filmen ingick i baletten "Relâche" — det betyder både avkoppling och inställd foreställning — som lyckades göra ordentlig skandal i tjugotalets skandalmåttade franska kulturliv.

Trots att Satie inte tecknade eller skrev särskilt mycket, så är det som visas av sådan halt och précision att man förundras. De små bisarra poetiska visitkorten, de starkt personliga breven, den lilla pre-absurdistiska pjäsen "Baron Medusas fålla" (som nu också finns på skiva med komplett text på franska och engelska), prosastyckena, diktema och

de orådda, råttframma uttalandena om musik och annat visar

[foto]

Erik Satie (1866–1925) - kompositör, poet och tecknare, skandalmakare och aktiv kommunist. En Satievåg går genom Europa och USA, och i Amsterdam har Magnus Hedlund besett utställningen "Satie på papper".

en konstnärspersonlighet av sallsynt integritet och kompromisslöshet, en hållning som ledde till, men också förstärktes av, ett liv i fattigdom.

Utställningen är arrangerad av Ornella Volta, som också står bakom en utgåva på nederländska av merparten av Saties texter och förbereder en komplett utgåva på franska. Den beräknaa komma i host på Gallimards förlag

Melodin 840 gånger

Stedelijk Museum har i samband med utställningen gett ut en skiva, "Vexations" (Trakasserier), tolkad av den unge holländske pianisten Reinbert de Leeuw. Den tekniska kvaliteten på skivan har dock blivit rått dålig, vilket naturligtvis kan öka den känsla av förtret stycket förväntas framkalla, men av fel orsaker.

"Vexations" består av en vemodig liten melodislinga som enligt Saties instruktioner ska spelas 840 gånger i följd. På skivan spelas den 30 gånger, det är alltså bara styckets början man får höra. Spelar man skivan 28 gånger så har man hört melodislingen 840 gånger, men frågan är om man därmed verkligen hört hela detta stycke, detta prov på Saties milda provokationestetik, där ironin omärkligt går över i gravallvar och komiken inte kan skiljas från våldisciplinerad fortvivlan och där rörlighet och orörlighet på ett sållsamt sätt förenas. "Erfarenheten", skrev Satie i en av sina anteckningsböcker, "är en av förlamningens former."

MAGNUS HEDLUND

**KILDER TIL
DANSK
KUNSTHISTORIE**

NY CARLSBERGFONDET

Erik Satie på papper

FÖR NAGRA ÅR sedan såg jag en stor utställning av Man Rays målningar, collage, fotografier och andra verk. Mestadels blev det glada igenkännanden, bilder och skulpturer som vandrat in i den moderna konstens historia och blivit dadaistiska och surrealistiska klassiker, många gånger reproducerade. Men i en trappa, lite undanskymt, hängde en rätt ny målning av den då åttioårige konstnären. Den föreföll lite nonchalant målad, ett infall fäst på duk med välberäknad slarvighet, och den var lysande vacker. Ett stort gult päron fyllde upp duken, och bakom skyttade en blå himmel. Titeln lød: "Erik Saties päron."

Förmodligen kände utställningsarrangörerna inte till att Erik Satie en gång komponerat "Tre stycken i päronform" (de är egentligen sju, tror jag) och var kanske också okunniga om den andliga frändskap som rådde mellan den redan gamle kompositören och den unge amerikanske målaren, nyligen anländ till Paris i tjugotalets början. Eller också tänkte de "bara en vits" och hängde generat undan målningen i en trapphall. Men det var verkligen Erik Saties päron.

□ Satie-våg

Det går just nu en Satie-våg genom Europa och USA. Det är ingen mäktig flodvåg, den har långsamt vuxit under flera år, men den är klart förnimbar ända långt ute i de unkna vattnen i Sveriges Radios P3-kanal. Tiden, den svekfulla gamla horan, har möjligen hunnit i kapp denne egensinnige kompositör, som dog 1925.

Exekutörernas skara växer, på gott och ont. Aldo Ciccolini heter den pianist som genom träget och lyckosamt uttolkningsarbete — han har spelat in sex LP-skivor med all Saties pianomusik på — mer än någon annan, John Cage kanske undantagen, hjälpt till att nyupptäcka Satie. Bortglömd har Satie inte varit, men det har stått mer om honom i konst- och litteraturhistoriska verk än i musikhistoriska. Han har varit en kompositör man mer läst om än lyssnat till.

Saties liv och verk stämde heller inte in så bra på gångbara kompositörsmyster. Att han hade varit kabarépianist på Chat Noir gjorde kanske inte så mycket. Värre var att han vågade vara rolig, avsiktligt humoristisk, inte bara privat och i skrift, utan också i sina "seriösa" kompositioner. Och då var det lätt för dem som inte förstod eller gillade hans musik att avfärda honom som en lustigkurre och skandalmakare, en excentriker i den musikhistoriska marginalen. Många är de experter som nedlåt-

tande hävdade att Saties musik inte är stor konst. Satie skulle ha ogillat nedlåtningen men instämt i omdömet. Han tyckte, som ni och jag, att något mindre konst ofta är bra mycket bättre än stor.

Dessutom umgicks han med dadaisterna, dessa notoriska upp-tågsmakare, män som Francis Picabia, Man Ray och Marcel Duchamp. Han var socialist, sedermera kommunist och politiskt aktiv i förorten Arceuil, där han bodde i ett litet rum ovanpå ett kafé. Unga musikalska rabulister brukar så småningom inordna sig i leden, så inte Satie. Han inordnade sig aldrig, provokationen var hans livsluft.

□ Klutter på visitkort

Stedelijk Museum i Amsterdam, signifikativt nog ett konstmuseum, har fångat upp det ökande Satie-intresset och anordnat en fin liten utställning, kallad "Satie på papper". Där visar man de flesta av de visitkort som man fann i den monumentala oredan i Saties lilla rum efter hans död. Där hade han klöttrat, mycket prydligt, små teckningar av "monstruösa basilikor", luftskepp och fullriggare, egenartade uppfinningar och annonser i stil med: "Stort gotiskt slott, gjutet, med ful och vanskaplig park. Ut-hus." Eller "Krigiska råskinn, horder av falska patrioter, plundrare, mördare & förrädare. Fruktsävaräda rövarband."

Där finns också många av hans brev. Satie polemiserade ofta med sina kritiker och anpassade sin polemik till kritikens art. Till en kritiker skrev han: "Min herre och dyre vän, ni är inte blott ett arsele, ni är ett arsele utan musik! Erik Satie." Det renderade honom ett åtal för ärekränkning.

□ Musik för film

Man kan lyssna till musik i hörlurar och man kan se den geniala filmen "Entr'acte" från 1924 med Saties musik, kanske den första musik gjord direkt för film. Regi av René Clair, manuskrift av Francis Picabia och med aktörer som Satie själv, Man Ray, Duchamp och en stor del av Rolf de Marés svenska balettrupp. Filmen ingick i baletten "Relâche" — det betyder både avkoppling och inställd föreställning — som lyckades göra ordentlig skandal i tjugotalets skandalmåttade franska kulturliv.

Trots att Satie inte tecknade eller skrev särskilt mycket, så är det som visas av sådan halt och precision att man förundras. De små bisarra poetiska visitkort, de starkt personliga breven, den lilla pre-absurdistiska pjäsen "Baron Medusas fälla" (som nu också finns på skiva med komplett text på franska och engelska), prosastyckena, dikterna och de orädda, rättframma uttalandena om musik och annat visar

Erik Satie (1866—1925) — kompositör, poet och tecknare, skandalmakare och aktiv kommunist. En Satievåg går genom Europa och USA, och i Amsterdam har Magnus Hedlund besett utställningen "Satie på papper".

en konstnärspersonlighet av sällsynt integritet och kompromisslöshet, en hållning som ledde till, men också förstärktes av, ett liv i fattigdom.

Utställningen är arrangerad av Ornella Volta, som också står bakom en utgåva på nederländska av merparten av Saties texter och förbereder en komplett utgåva på franska. Den beräknas komma i höst på Gallimards förlag.

□ Melodin 840 gånger

Stedelijk Museum har i samband med utställningen gett ut en skiva, "Vexations" (Trakasserier), tolkad av den unge holländske pianisten Reinbert de Leeuw. Den tekniska kvaliteten på skivan har dock blivit rätt dålig, vilket naturligtvis kan öka den känsla av förtret stycket förväntas framkalla, men av felorsaker.

"Vexations" består av en vemdlig liten melodislinga som enligt Saties instruktioner ska spelas 840 gånger i följd. På skivan spelas den 30 gånger, det är alltså bara styckets början man får höra. Spelar man skivan 28 gånger så har man hört melodislingen 840 gånger, men frågan är om man därmed verkligen hört hela detta stycke, detta prov på Saties milda provokationsetetik, där ironin omärkligt går över i gravallvar och komiken inte kan skiljas från våldisciplinerad förtvivlan och där rörlighet och orörlighet på ett sällsamt sätt förenas. "Erfarenheten", skrev Satie i en av sina anteckningsböcker, "är en av förlammningens former."

MAGNUS HEDLUND